

Η διδασκαλία των μαθημάτων Πληροφορικής στο Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΑΤΕΙ Πάτρας και οι απόψεις των σπουδαστών για τη συμβολή τους στην επαγγελματική τους αποκατάσταση

Κ. Περδικούρη¹, Δ. Γεωργιάδης²

¹Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΑΤΕΙ Πάτρας
perdikur@ceid.upatras.gr

²Τμήμα Διοίκησης Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων & Οργανώσεων, ΑΤΕΙ Μεσολογγίου
georgiadis.dimitrios@gmail.com

Περίληψη

Η διδασκαλία μαθημάτων Πληροφορικής αποτελεί βασική προτεραιότητα για την πλειοψηφία των Πανεπιστημιακών και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της χώρας, προκειμένου οι απόφοιτοί τους να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τις τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών αλλά και να αναπτύξουν θετικές στάσεις ως προς τη χρήση της τεχνολογίας και τις εφαρμογές της σε ποικίλα επιστημονικά πεδία. Σε αυτή την εισήγηση παρουσιάζουμε το πρόγραμμα μαθημάτων Πληροφορικής του τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πάτρας και αναλύουμε τις απόψεις τελειοφοίτων σπουδαστών και σπουδαστριών του τμήματος αναφορικά με τη χρησιμότητα των αντίστοιχων μαθημάτων και τη συμβολή τους στην επαγγελματική τους αποκατάσταση. Κατά την ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας προκύπτει ότι οι σπουδαστές/ στριες εκτιμούν ότι τα μαθήματα της Πληροφορικής παίζουν σημαντικό έως και πολύ σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και ότι απαιτείται η συνεχής επικαιροποίηση των θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων της Πληροφορικής που διδάσκονται, ώστε να συμβαδίζουν με τις διαρκώς εξελισσόμενες ανάγκες του τομέα της Διοίκησης Επιχειρήσεων όπως αυτές καθορίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες της πληροφορίας και των τεχνολογιών.

Λέξεις κλειδιά: *αντιλήψεις σπουδαστών, Μαθήματα Πληροφορικής Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, επαγγελματική αποκατάσταση*

Abstract

Teaching informatics has become a basic priority for the majority of university and higher technological educational institutions departments in our country, so that their graduates will built up knowledge and skills in computers and information and communication technologies and develop a positive attitude in the use of technology and its applications in a variety of scientific fields. In this contribution we present the curriculum as long as it concerns informatics' courses, of the department of Business Administration of the Technological Educational Institution of Patras, and discuss student's ideas for the usefulness –of these courses- and their contribution in their career development. During the analysis and interpretation of the research data, it came out that students believe that informatic's courses play a very important role in their career development and that their continuous update is of great demand in order to keep up with the latest developments in the field of Business Administration in modern societies of communication and information technologies.

Keywords: *Students' ideas, Informatics courses in the department of Business Administration, career development*

1. Εισαγωγή

Η αρχή του νέου αιώνα συνοδεύτηκε από έναν αριθμό ευρέων αναθεωρήσεων για το τι οι κοινωνίες μας θεωρούν ως βάσεις για σωστή και περισσότερο δίκαια ανάπτυξη. Σε παγκόσμιο επίπεδο, αυτό έχει οδηγήσει στην τοποθέτηση της γνώσης και της πληροφορίας στο κέντρο εθνικών και τοπικών φιλοδοξιών. Παράλληλα στην Ευρώπη αρκετές στρατηγικές - όπως η επονομαζόμενη στρατηγική της Λισσαβόνας- θέτουν ως στόχο τους να κινητοποιήσουν ενεργά οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις, τομείς της καινοτομίας και εντατικής γνώσης και δραστηριότητες όπως οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών.

Τις τελευταίες δεκαετίες οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) έχουν γίνει σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας. Χωρίς όμως το ανθρώπινο

κεφάλαιο τα οφέλη από την επανάσταση της πληροφορίας δε μπορούν να αναπτυχθούν πλήρως ούτε να αποκομισθούν. Στόχος λοιπόν των εκπαιδευτικών συστημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι η καλλιέργεια γνώσεων και δεξιοτήτων στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών, τα επονομαζόμενα “*e-skills*”. Οι δεξιότητες στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνιών διαιρούνται σε τρεις κατηγορίες: α) τις δεξιότητες σε επίπεδο χρήστη - *ICT user skills* (εννοώντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για τη χρήση λογισμικού γενικού σκοπού), β) τις δεξιότητες σε επίπεδο επαγγελματία – *ICT practitioner skills* (εννοώντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για όσους σχεδιάζουν και παράγουν προϊόντα για τις ΤΠΕ) και γ) τις δεξιότητες για το ηλεκτρονικό επιχειρείν – *e-Business skills* (εννοώντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για όσους ενσωματώνουν τις ΤΠΕ στη λειτουργία επιχειρήσεων και οργανισμών), (European e-Skills Conference, 2004). Η απόκτηση δεξιοτήτων στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών συμβάλλουν όχι μόνο στην ψηφιακή αλλά και την κοινωνική ένταξη και ταυτόχρονα αποτελούν όπως υποδηλώνουν αρκετές έρευνες εισιτήριο εισόδου για να μπει κανείς στην αγορά εργασίας αλλά και να εξελιχθεί (E-Skills, Competitiveness and Employability: Knowledge Societies’ Next Frontier, 2008). Επιπλέον τα *e-skills* κατέχουν κεντρική σπουδαιότητα στον καθορισμό της οριζόντιας και κάθετης κινητικότητας των εργαζομένων.

Οι δεξιότητες στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι διάχυτες και δεν περιορίζονται στους ειδικούς της Πληροφορικής. Απαιτούνται σε όλους τους τομείς, σε όλες τις δραστηριότητες όπου η δημιουργικότητα, η καινοτομία και η ομαδική εργασία είναι απαραίτητα εργαλεία για την ανταγωνιστικότητα τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων η διδασκαλία μαθημάτων Πληροφορικής αποτελεί βασική προτεραιότητα για την πλειοψηφία των Πανεπιστημιακών και Τεχνολογικών Ιδρυμάτων της χώρας, προκειμένου οι απόφοιτοί τους να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τις τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών αλλά και να αναπτύξουν θετικές στάσεις ως προς τη χρήση της τεχνολογίας και τις εφαρμογές της σε ποικίλα επιστημονικά πεδία.

Σχετικές έρευνες παρέχουν μια θεματολογική προσέγγιση των προγραμμάτων σπουδών πληροφορικής - σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο - που προσφέρονται στην Ελλάδα σε Πανεπιστημιακό επίπεδο (Καρατζά, κ.α., 2005) και (Κώστογλου κ.α., 2004). Σε έκθεση του ΟΟΣΑ για την ελληνική οικονομία τονίζεται ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα πρέπει να σχεδιάζονται έτσι ώστε να οδηγούν στις ικανότητες που απαιτεί η αγορά εργασίας (OECD, 2005). Από τα παραπάνω μπορούμε βέβαια να υποθέσουμε ότι οι νέες τεχνολογίες αποτελούν πρόκληση και για το πεδίο της Διοίκησης Επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με τους ερευνητές η εκμάθηση δεξιοτήτων στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική και για τη διοίκηση μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού. Το να διευθύνει κάποιος πολυπολιτισμικές και συχνά γεωγραφικά διασκορπισμένες ομάδες ανθρώπων, να είναι σε θέση να προσελκύει ταλέντα από μακριά, να υποκινεί τη δημιουργικότητά και να ενισχύει την ικανότητα των εργαζομένων να καινοτομούν, διαμορφώνει ένα νέο τύπο «υπεύθυνου διοίκησης» που ονομάζεται “*e-leader*”. Οι σύγχρονοι υπεύθυνοι διοίκησης, που απαιτούνται από τις οικονομίες της πληροφορίας, χρειάζεται όχι μόνο να γνωρίζουν τις δεξιότητες στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, αλλά να τις επιδεικνύουν και να τις καλλιεργούν. Η λεπτομερής γνώση της τεχνολογίας δε θα είναι το βασικό χαρακτηριστικό των υπευθύνων διοίκησης, αλλά αντίθετα η βαθιά κατανόηση του οργανωτικού, πολιτικού και κοινωνικού αντίκτυπου των παγκόσμιων δικτύων πληροφοριών. Με άλλα λόγια οι υπεύθυνοι διοίκησης αναμένεται να καταλαβαίνουν την κυρίαρχη εφαρμογή της τεχνολογίας στις οργανωτικές διαδικασίες και να μετατρέπουν την καινοτομία σε παραγωγικό κέρδος (Liebenau, 2007).

Με βάση την παραπάνω επισκόπηση της βιβλιογραφίας αποφασίσαμε να μελετήσουμε το πρόγραμμα μαθημάτων Πληροφορικής του τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πάτρας και να αναλύσουμε τις απόψεις τελειοφίτων σπουδαστών και σπουδαστριών του τμήματος αναφορικά με τη χρησιμότητα των αντίστοιχων μαθημάτων και τη συμβολή τους στην απόκτηση ηλεκτρονικών δεξιοτήτων που θεωρούνται ικανά και απαραίτητα εφόδια τόσο για την επαγγελματική τους αποκατάσταση όσο και την επαγγελματική τους εξέλιξη. Γι’ αυτό το σκοπό διενεργήσαμε έρευνα σε τελειοφίτους σπουδαστές /στριες του παραπάνω τμήματος (δηλαδή σε όσους είχαν ολοκληρώσει ή πραγματοποιούσαν την πρακτική τους άσκηση). Τα κύρια ερωτήματα της έρευνας μας αποσκοπούσαν στο να διερευνηθεί: α) στο κατά πόσο το πρόγραμμα σπουδών -που αφορά τα

μαθήματα πληροφορικής του τμήματος-, ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από τους ίδιους τους σπουδαστές/στρίες κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της πρακτικής τους άσκησης (που αποτελεί και την πρώτη επαφή με τον επαγγελματικό χώρο στον οποίο καλούνται να εργαστούν ως απόφοιτοι) και β) αν οι σπουδαστές/στρίες είναι ευχαριστημένοι και σε ποιο βαθμό από το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας των θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων της πληροφορικής.

Κατά την ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων της έρευνας προκύπτει ότι οι σπουδαστές/στρίες εκτιμούν ότι τα μαθήματα της Πληροφορικής παίζουν σημαντικό έως και πολύ σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική τους αποκατάσταση και ότι απαιτείται η συνεχής επικαιροποίηση των θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων της Πληροφορικής που διδάσκονται, ώστε να συμβαδίζουν με τις διαρκώς εξελισσόμενες ανάγκες του τομέα της Διοίκησης Επιχειρήσεων όπως αυτές καθορίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες της πληροφορίας και των τεχνολογιών.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζουμε τους στόχους του τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων και τα μαθήματα Πληροφορικής που προσφέρει στους σπουδαστές/στρίες του. Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζουμε τη μεθοδολογία της έρευνάς μας ενώ στην τέταρτη ενότητα παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας. Τέλος στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζουμε τα συμπεράσματα και τις προτάσεις.

2. Τα μαθήματα πληροφορικής στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

Το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πάτρας σύμφωνα με τον οδηγό σπουδών του, έχει ως αποστολή την «προετοιμασία ικανών στελεχών τα οποία θα κληθούν να επανδρώσουν την κάθε μεγέθους επιχείρηση και οργανισμό του Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα, τοπικού, εθνικού, ή πολυεθνικού χαρακτήρα, που δραστηριοποιούνται μέσα στο ελληνικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα, δημιουργώντας και προσφέροντας αγαθά και υπηρεσίες». Η ακαδημαϊκή προσέγγιση του τμήματος συνδέεται «στενά» με το «επιχειρηματικό περιβάλλον προκειμένου να εγγυηθεί έναν ισορροπημένο συνδυασμό ικανοτήτων και γνώσεων προκειμένου να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά οι ανάγκες των επιχειρήσεων».

Το πρόγραμμα σπουδών στοχεύει να προετοιμάσει τους σπουδαστές/στρίες για επαγγελματική επιτυχία και κοινωνική ευθύνη με το συνδυασμό της κατανόησης των προβλημάτων, των γεγονότων, των αρχών που εφαρμόζονται στη διοίκηση μαζί με εξειδικευμένη θεωρητική σπουδή (Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων ΤΕΙ Πάτρας, <http://www.de.teipat.gr>, 2009). Σε όλο το πρόγραμμα σπουδών η θεωρία και η πρακτική είναι αλληλένδετα. Επιπλέον, το πρόγραμμα σπουδών είναι διαμορφωμένο έτσι ώστε να αντιμετωπίζει τις γοργά εξελισσόμενες και μεταβαλλόμενες ανάγκες των σύγχρονων επιχειρήσεων δίνοντας ταυτόχρονα την απαιτούμενη έμφαση στις παραδοσιακές αρχές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα μαθήματα στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πάτρας που σχετίζονται άμεσα με την Πληροφορική είναι αρκετά και κατέχουν σημαντικό ρόλο στο πρόγραμμα σπουδών. Όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 1, το Α΄ εξάμηνο φοίτησης περιλαμβάνει (ανά εβδομάδα) 1 ώρα θεωρητικής διδασκαλίας του μαθήματος «Εισαγωγή στην Πληροφορική», και 4 εργαστηριακές ώρες στο ίδιο μάθημα. Στόχος του θεωρητικού και εργαστηριακού μαθήματος «Εισαγωγή στην Πληροφορική» είναι να γνωρίσει ο σπουδαστής τα δομικά στοιχεία ενός υπολογιστικού συστήματος, την εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφορικής, να κατανοήσει τη λειτουργία των υπολογιστικών συστημάτων, τον τρόπο αναπαράστασης και επεξεργασίας πληροφοριών διαφορετικών μορφών στον Η/Υ (Οδηγός Σπουδών Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, 2008). Στα πλαίσια του εργαστηρίου του ίδιου μαθήματος οι σπουδαστές εκπαιδεύονται στον κειμενογράφο Microsoft Word ώστε να γνωρίσουν τις βασικές του λειτουργίες και να είναι σε θέση να συντάξουν σωστά ένα ολοκληρωμένο κείμενο.

Το Β΄ εξάμηνο φοίτησης περιλαμβάνει (ανά εβδομάδα) 4 εργαστηριακές ώρες στο μάθημα «Εφαρμογές Η/Υ στη Διοίκηση Ι». Στα πλαίσια αυτού του εργαστηριακού μαθήματος οι σπουδαστές /στρίες διδάσκονται το πρόγραμμα επεξεργασίας λογιστικών φύλλων Microsoft Excel – προκειμένου να μάθουν να χειρίζονται τύπους, συναρτήσεις, γραφήματα και να δημιουργούν λογιστικές

εφαρμογές- καθώς και το πρόγραμμα δημιουργίας ηλεκτρονικών παρουσιάσεων Microsoft Powerpoint.

Το Γ' εξάμηνο φοίτησης περιλαμβάνει (ανά εβδομάδα) 4 εργαστηριακές ώρες στο μάθημα «Εφαρμογές Η/Υ στη Διοίκηση ΙΙ», το οποίο απαρτίζεται από 2 ώρες εκμάθησης του προγράμματος διαχείρισης βάσεων δεδομένων Microsoft Access και 2 ώρες διδασκαλίας στα Δίκτυα. Στα πλαίσια του εργαστηρίου διαχείρισης βάσεων δεδομένων οι σπουδαστές/ στριες μαθαίνουν να αναπτύσσουν εφαρμογές μηχανογράφησης, να χειρίζονται συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων (δημιουργία πινάκων, σχέσεων μεταξύ πινάκων, φόρμες, εκθέσεις καθώς και ερωτήματα) και να κατανοούν τα πλεονεκτήματα χρήσης βάσεων δεδομένων στη λειτουργία μιας επιχείρησης/ οργανισμού. Παράλληλα στα πλαίσια του εργαστηρίου πάνω στα Δίκτυα οι σπουδαστές /στριες μαθαίνουν τις κύριες εφαρμογές του Διαδικτύου (Παγκόσμιος Ιστός, αναζήτηση πληροφοριών με χρήση Μηχανών Αναζήτησης, Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο κτλ).

Τέλος, στο ΣΤ' εξάμηνο περιλαμβάνεται (ανά εβδομάδα) 3 ώρες θεωρητικής διδασκαλίας του μαθήματος «Συστήματα Πληροφοριών Διοίκησης» και 1 ώρα εργαστηρίου στο ίδιο μάθημα. Στόχος του εργαστηριακού και θεωρητικού μαθήματος «Συστήματα Πληροφοριών Διοίκησης» είναι να γνωρίσει ο σπουδαστής το ρόλο των πληροφοριακών συστημάτων σε οργανισμούς και επιχειρήσεις, να κατανοήσει την οργανωτική ένταξη των πληροφοριακών συστημάτων στην γενικότερη οργάνωση επιχειρήσεων και οργανισμών, καθώς και τη διαδικασία ανάπτυξης πληροφοριακών συστημάτων, τον ρόλο της διοίκησης στην ανάπτυξη καθώς και τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν στην ανάπτυξη και εγκατάσταση πληροφοριακών συστημάτων και τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Τέλος να εξοικειωθεί με τις πιο γνωστές κατηγορίες πληροφοριακών συστημάτων.

Πίνακας 1: Πίνακας μαθημάτων ανά εξάμηνο

Εξάμηνο	Μάθημα	Ώρες/εβδομάδα
A	- Εισαγωγή στην Πληροφορική (θεωρία)	1
	- Εισαγωγή στην Πληροφορική (εργαστήριο)	4 (2 ώρες Εισαγωγή + 2 ώρες Word)
B	Εφαρμογές στη Διοίκηση Ι (εργαστήριο)	4 (3 ώρες Excel + 1 ώρα Powerpoint)
Γ	Εφαρμογές στη Διοίκηση ΙΙ (εργαστήριο)	4 (2 ώρες Access + 2 ώρες Δίκτυα)
ΣΤ	- Συστήματα Πληροφοριών Διοίκησης (θεωρία)	3 ώρες
	- Συστήματα Πληροφοριών Διοίκησης (εργαστήριο)	1 ώρα

3. Μεθοδολογία έρευνας

Η έρευνα μας πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου το οποίο περιελάμβανε ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε σε σπουδαστές/ σπουδάστριες του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων που πραγματοποιούσαν ή είχαν ήδη ολοκληρώσει την πρακτική τους άσκηση. Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Η συλλογή των δεδομένων ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2009 και ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 2009. Συνολικά 68 ερωτηματολόγια συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου για τις κοινωνικές επιστήμες S.P.S.S. ver.17.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε τις ακόλουθες 4 ενότητες. Στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου, οι σπουδαστές/ σπουδάστριες καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που αφορούσαν την ηλικία και το φύλο τους, την κατεύθυνση σπουδών που είχαν επιλέξει, το αν είχαν ολοκληρώσει ή όχι την πρακτική τους άσκηση καθώς και το αν εργάζονταν. Με τη βοήθεια των ερωτήσεων της πρώτης ενότητας είχαμε τη δυνατότητα να διαφοροποιήσουμε, να συσχετίσουμε και να κατηγοριοποιήσουμε τις απαντήσεις του δείγματός μας στη φάση ανάλυσης και ερμηνείας των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Στη δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου, σπουδαστές/ σπουδάστριες καλούνταν να απαντήσουν σε εννέα ερωτήματα που αποσκοπούσαν στο να διερευνηθεί κατά πόσο οι φοιτητές κατά την εισαγωγή τους στο Τμήμα είχαν γνώσεις/ δεξιότητες όσον αναφορά τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, αν στην πρακτική τους άσκηση χρησιμοποίησαν Η/Υ και αν ναι ποια προγράμματα/ εφαρμογές, αν αποκόμισαν γνώσεις (και ποιες) από τα εργαστηριακά και θεωρητικά μαθήματα της πληροφορικής που παρακολούθησαν και σε τι παραπάνω βοηθήθηκαν σε σχέση με τα όσα ήδη γνώριζαν.

Στην τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου, συμπεριλήφθηκαν επτά ερωτήματα που είχαν ως στόχο να καταγράψουν τις απόψεις των σπουδαστών/ σπουδαστριών για το κάθε μάθημα και εργαστήριο της πληροφορικής και ειδικότερα για το αν τα μαθήματα ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Τέλος στην τέταρτη και τελευταία ενότητα οι σπουδαστές/ σπουδάστριες καλούνται να καταθέσουν προτάσεις για αλλαγές στο ήδη υπάρχον πρόγραμμα σπουδών αναφορικά με τα μαθήματα της Πληροφορικής.

4. Ανάλυση δεδομένων

4.1 Περιγραφή του δείγματος

Από τα ερωτηματολόγια που έτυχαν επεξεργασίας προκύπτει ότι το 44% του δείγματος ήταν αγόρια και το 56% κορίτσια. Επίσης η πλειοψηφία του δείγματος 60,3% ανήκε στην ηλικιακή ομάδα 21-23 χρονών, το 36,8% στην ηλικιακή ομάδα 24-26 χρονών ενώ μικρό ποσοστό (2,9%) στην ηλικιακή ομάδα 26-28 χρονών. Ποσοστό 36,8% των ερωτηθέντων έχει ολοκληρώσει την πρακτική του άσκηση, ενώ το 61,8% πραγματοποιούσε την πρακτική του το συγκεκριμένο διάστημα που διεξήχθη η έρευνα. Επίσης η κατανομή του δείγματος ως προς την κατεύθυνση σπουδών που επέλεξαν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, είναι η ακόλουθη: 46% επέλεξε το Marketing, το 29% τα Χρηματοοικονομικά και το 25% τους Δημόσιους οργανισμούς.

Ο λόγος που οδηγεί τους σπουδαστές/ σπουδάστριες στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών είναι κατά κύριο λόγο η επαγγελματική εξέλιξη και αποκατάσταση (45,6%), ενώ ακολουθούν με σημαντικό ποσοστό το ενδιαφέρον για τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης (36,8%), ο μικρός βαθμός δυσκολίας των μαθημάτων (12,3%) και οι τυχαίοι λόγοι (5,3%). Όπως παρατηρούμε οι περισσότεροι σπουδαστές/ σπουδάστριες φροντίζουν να επιλέγουν την κατεύθυνση σπουδών ανάλογα με το βαθμό επαγγελματικής αποκατάστασης και εξέλιξης που τους προσφέρει είτε πρόκειται για εργασία σε κάποιο δημόσιο φορέα που θα τους εξασφαλίσει την μονιμότητα, είτε σε κάποια οικογενειακή επιχείρηση είτε θα τους βοηθήσει να εξελιχθούν στον ιδιωτικό τομέα. Ταυτόχρονα εξίσου σημαντικό ρόλο παίζει και το πόσο ενδιαφέρον έχουν τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης που έχουν επιλέξει ελπίζοντας να τους παρέχουν τα κατάλληλα εφόδια για τη μελλοντική τους ανέλιξη.

Αναφορικά με τις γνώσεις και δεξιότητες των σπουδαστών/ στριων στους Η/Υ πριν την εισαγωγή τους στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, το 53,5% των ερωτηθέντων τις χαρακτήρισε ως ικανοποιητικές, το 24% ελάχιστες, το 19% πολύ καλές ενώ το 4% ως ανύπαρκτες –μηδενικές. Αυτό που παρουσιάζει επίσης ενδιαφέρον είναι ότι το 48,5% των ερωτηθέντων απάντησε ότι κατά τη διάρκεια των σπουδών τους απέκτησαν Πιστοποιητικό γνώσης Η/Υ. Τέλος το 51,5% δηλώνει ότι κατά τη φοίτησή τους στο τμήμα βρήκε αρκετά ενδιαφέρον το αντικείμενο των θεωρητικών/ εργαστηριακών μαθημάτων της Πληροφορικής, ενώ το 30,9% λίγο και το 10,3% πάρα πολύ. Στην πλειοψηφία τους λοιπόν οι σπουδαστές/ στριες βρίσκουν αρκετά ενδιαφέρον το αντικείμενο της Πληροφορικής.

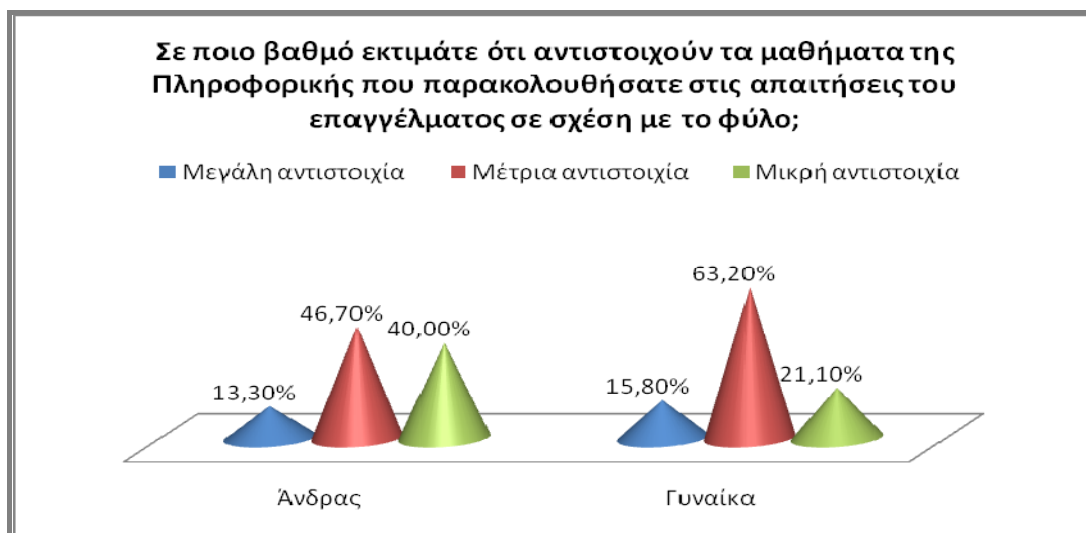
Στην ακόλουθη ενότητα παρουσιάζουμε τις αντιλήψεις και απόψεις των σπουδαστών/ στριών για τα μαθήματα της Πληροφορικής. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το 98,5% των ερωτηθέντων χρησιμοποίησε Η/Υ κατά τη διάρκεια της πρακτικής του άσκησης. Ειδικότερα η χρήση Η/Υ αφορούσε σε ποσοστό 57% τη χρήση προγραμμάτων αυτοματισμού γραφείου (π.χ.: Microsoft Office), σε ποσοστό 30% συστήματα ενδοεπιχειρησιακού σχεδιασμού και σε ποσοστό 8% σε λογιστικά πακέτα (π.χ.: Singular). Φυσικά αυτές οι διαφοροποιήσεις εξαρτώνται από το φορέα στον οποίο κάθε σπουδαστής πραγματοποίησε την πρακτική του άσκηση.

Σε γενικές γραμμές οι σπουδαστές/ στριες απάντησαν ότι τα θεωρητικά και εργαστηριακά μαθήματα της Πληροφορικής τους βοήθησαν να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες ώστε να χειρίζονται με ευκολία τον Η/Υ στη καθημερινή τους ζωή, (ποσοστό 72,1%), να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της πρακτικής άσκησης (38,2%) και μικρότερο ποσοστό (11,8%) στο να βρουν εργασία. Η πλειοψηφία τους όμως ανεξάρτητα κατεύθυνσης σπουδών και φύλου θεωρεί ότι τα μαθήματα της Πληροφορικής παίζουν «Σημαντικό» έως και «Πολύ Σημαντικό» ρόλο στην επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Σχήμα 1: Μαθήματα Πληροφορικής και επαγγελματική αποκατάσταση σπουδαστών σε σχέση με την κατεύθυνση σπουδών

Ταυτόχρονα όμως οι σπουδαστές/ στριες, ανεξάρτητα φορέα στον οποίο πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση, θεωρούν ότι τα μαθήματα Πληροφορικής που διδάσκονται στο τμήμα έχουν **μέτρια** έως και **μικρή αντιστοιχία** με τις απαιτήσεις του επαγγέλματος τους.

Σχήμα 2: Μαθήματα Πληροφορικής και απαιτήσεις επαγγέλματος σε σχέση με το φύλο

4.2 Απόψεις και αντιλήψεις των σπουδαστών για το περιεχόμενο των μαθημάτων της Πληροφορικής

Αναλυτικότερα οι απόψεις των σπουδαστών για κάθε μάθημα έχουν ως εξής. Αναφορικά με το θεωρητικό και εργαστηριακό μάθημα «Εισαγωγή στους Η/Υ» η πλειοψηφία των σπουδαστών/ στριων (σε ποσοστό 88,2%) δήλωσε ότι ακόμα και χωρίς να παρακολουθήσει το αντίστοιχο μάθημα θα μπορούσε να χειριστεί τον Η/Υ και να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις των μαθημάτων των επόμενων εξαμήνων, και ότι ελάχιστες νέες γνώσεις και δεξιότητες απέκτησαν σε σχέση με αυτές που ήδη διέθεταν κατά την εισαγωγή του στο τμήμα, γεγονός που κάνει αρκετούς σπουδαστές/ στριες του τμήματος να προτείνουν το παραπάνω μάθημα να θεωρείται επιλογής και όχι υποχρεωτικό. Αντίθετα το 88,3% απάντησε ότι η γνώση χειρισμού ενός προγράμματος δημιουργίας και επεξεργασίας κειμένων όπως το Microsoft Word είναι αρκετά σημαντική τόσο για τη διάρκεια της πρακτικής τους άσκησης όσο και για τη μελλοντική τους δουλειά. Η απάντηση αυτή δε διαφοροποιείται σε σχέση με το φορέα πραγματοποίησης της πρακτικής άσκησης. Συγκεκριμένα το 76% όσων πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση σε δημόσια υπηρεσία /Ν.Π.Δ.Δ., το 61,8% όσων πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση σε ιδιωτικό οργανισμό ή επιχείρηση και το 71,5% όσων πραγματοποίησαν την πρακτική τους άσκηση σε ατομική ή οικογενειακή επιχείρηση, απάντησαν ότι θα συναντούσαν αρκετά προβλήματα στην πρακτική τους αν δεν είχαν γνώσεις ενός ηλεκτρονικού κειμενογράφου.

Οι απόψεις των σπουδαστών συμπίπτουν αναφορικά και με τη διδασκαλία του προγράμματος επεξεργασίας λογιστικών φύλλων Microsoft Excel το οποίο θεωρούν πάρα πολύ χρήσιμο (ποσοστό 66,2% θεωρεί ότι αποκόμισε αρκετά έως και πάρα πολύ χρήσιμες γνώσεις για την πρακτική ή την εργασία του, από το συγκεκριμένο πρόγραμμα). Αντίθετα μικρά ποσοστά (19% των ερωτηθέντων) θεωρούν ότι, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκόμισαν από το εργαστηριακό μάθημα δημιουργίας ηλεκτρονικών παρουσιάσεων ήταν απαραίτητες για τις ανάγκες της πρακτικής τους άσκησης, με αποτέλεσμα αρκετοί σπουδαστές να προτείνουν την αντικατάστασή του με κάποιο που να ανταποκρίνεται περισσότερο στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Απαραίτητο για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας θεωρούν οι σπουδαστές/ στριες ότι αποτελεί και η εκμάθηση ενός προγράμματος διαχείρισης βάσεων δεδομένων. Συγκεκριμένα, το 42,6% των ερωτηθέντων απάντησε ότι βοηθάει «αρκετά» στην εύρεση εργασίας, το 11,8% «πάρα πολύ», το 36,8% «λίγο», και το 8,8% «καθόλου». Αν και οι σπουδαστές/ στριες υποστηρίζουν τη χρησιμότητά του, χαρακτηρίζουν το περιεχόμενο και την ποιότητα των εργαστηριακών ασκήσεων που διδάσκονται ως μη αντίστοιχα και εναρμονισμένα με τις απαιτήσεις της εργασίας τους.

Χρήσιμο επίσης εφόδιο θεωρείται και το μάθημα των Δικτύων μέσα από το οποίο οι σπουδαστές/στριες αποκτούν δεξιότητες στη χρήση βασικών υπηρεσιών του Διαδικτύου, όπως ο παγκόσμιος ιστός, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, οι μηχανές αναζήτησης (με σκοπό την εύρεση βιβλιογραφίας αλλά και την αναζήτηση εργασίας μέσω Internet).

Τέλος αναφορικά με το μάθημα «Συστήματα Πληροφοριών Διοίκησης», η πλειοψηφία των σπουδαστών/ στριων (ποσοστό 73,6%) αδυνατεί να κατανοήσει τη χρησιμότητά του ως προς τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και δηλώνει ότι πρέπει να αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας του.

4.3 Προτάσεις των σπουδαστών για τη βελτίωση των μαθημάτων της Πληροφορικής

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζουμε τις προτάσεις των σπουδαστών/ στριων αναφορικά με τις αλλαγές που θα ήθελαν να υπάρξουν στη διδασκαλία των μαθημάτων Πληροφορικής στο τμήμα τους, όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις που έδωσαν στην τέταρτη ενότητα του ερωτηματολογίου και εμφανίζονται συγκεντρωτικά στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2: Προτάσεις των σπουδαστών για αλλαγές ως προς τα θεωρητικά και εργαστηριακά μαθήματα Πληροφορικής

<i>Προτάσεις</i>	<i>Ποσοστά Απαντήσεων (%)</i>
<i>⇒ Εξειδικευμένα θέματα με τη διοίκηση επιχειρήσεων</i>	<i>73,1</i>
<i>⇒ Εκμάθηση εμπορικών λογιστικών ή/ και τραπεζικών εφαρμογών</i>	<i>56,7</i>
<i>⇒ Μείωση θεωρητικών ωρών και αύξηση εργαστηριακών ωρών</i>	<i>88,1</i>
<i>⇒ Εξοπλισμός των εργαστηρίων με σύγχρονους Η/Υ</i>	<i>80,6</i>
<i>⇒ Ενσωμάτωση περισσότερων παραδειγμάτων στα αντίστοιχα βιβλία</i>	<i>58,2</i>
<i>⇒ Αλλαγή των εργαστηριακών φύλλων εξάσκησης</i>	<i>82,1</i>

Αξίζει να σημειώσουμε, πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση των προτάσεων, ότι σε γενικές γραμμές οι σπουδαστές/στριες δηλώνουν ότι δεν είναι ευχαριστημένοι με τα μαθήματα πληροφορικής. Αναλυτικότερα στην ερώτηση «*Αν είστε ευχαριστημένοι ως προς το περιεχόμενο των μαθημάτων*», το μεγαλύτερο ποσοστό 51,5% απάντησε «λίγο», 10,3% «καθόλου», 36,8% «αρκετά» και ένα πολύ μικρό ποσοστό 1,5% απάντησε «πάρα πολύ». Στην ερώτηση «*Αν είστε ευχαριστημένοι ως προς τις ώρες διδασκαλίας*», το μεγαλύτερο ποσοστό 50% απάντησε «λίγο», το 36,8% «αρκετά», το 11,8% «καθόλου» και ένα πολύ μικρό ποσοστό 1,5% απάντησε «πάρα πολύ». Τέλος στην ερώτηση «*Αν είστε ευχαριστημένοι ως προς την ποιότητα των εργαστηρίων*», το μεγαλύτερο ποσοστό 50% απάντησε «λίγο», το 25% «αρκετά», το 23,5% «καθόλου» και το 1,5% «πάρα πολύ». Διαπιστώνεται λοιπόν και μάλιστα με αρκετά υψηλά ποσοστά ότι υπάρχει μια γενικότερη δυσαρέσκεια γύρω από το περιεχόμενο των μαθημάτων, την ποιότητα των εργαστηριακών ασκήσεων και τις ώρες διδασκαλίας.

Για τους παραπάνω λόγους οι σπουδαστές/στριες προτείνουν αλλαγές που αφορούν σε ένα πρώτο επίπεδο το περιεχόμενο των μαθημάτων και εργαστηρίων της Πληροφορικής. Οι σπουδαστές ζητούν μαθήματα-εργαστήρια περισσότερο εξειδικευμένα ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Συγκεκριμένα το 73,1% προτείνει την ενσωμάτωση πιο εξειδικευμένων θεμάτων με τη διοίκηση επιχειρήσεων στο περιεχόμενο των μαθημάτων/ εργαστηρίων, ενώ το 56,7% προτείνει την εκμάθηση περισσότερο εμπορικών λογισμικών (όπως λογιστικών/ τραπεζικών εφαρμογών).

Σε ένα δεύτερο επίπεδο οι σπουδαστές/στριες προτείνουν τη μείωση των ωρών θεωρίας που περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα σπουδών και την αύξηση των εργαστηριακών ωρών (ποσοστό 88,1%). Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, για τους περισσότερους σπουδαστές η κατανόηση των μαθημάτων πληροφορικής επιτυγχάνεται κυρίως μέσα από το εργαστηριακό - πρακτικό μέρος και λιγότερο από το θεωρητικό. Σε ένα τρίτο επίπεδο οι σπουδαστές/στριες θέτουν ως κύριο ζήτημα τον εκσυγχρονισμό του παρεχόμενου εργαστηριακού εξοπλισμού, τον οποίο χαρακτηρίζουν ως απαρχαιωμένο. Ποσοστό 80,6% επιθυμεί σύγχρονους Η/Υ, 62,7% επιθυμεί τελευταίας τεχνολογίας μηχανές γραφείου και ένα πολύ μικρό ποσοστό 1,5% ζητά την αύξηση των Η/Υ ανά εργαστήριο.

Τέλος σε ένα τέταρτο και τελευταίο επίπεδο οι σπουδαστές/στριες προτείνουν αλλαγές στα παρεχόμενα βιβλία (θεωρητικά/ εργαστηριακά). Στην ερώτηση τι θα αλλάζατε στα μαθήματα/ εργαστήρια της Πληροφορικής ως προς τα παρεχόμενα βιβλία (θεωρητικά/ εργαστηριακά) το 58,2% απάντησε πως θα ήθελε να συμπεριλαμβάνονται περισσότερα παραδείγματα και οπτικές αναπαραστάσεις σε αυτά, ενώ ποσοστό 82,1% απάντησε πως θα επιθυμούσε αλλαγές στα φύλλα εργασίας (δηλαδή στις εργασίες εργαστηριακής εξάσκησης).

5. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Στην εργασία αυτή επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε και να καταγράψουμε τις αντιλήψεις των τελειοφοίτων σπουδαστών/ στριων του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Πάτρας σχετικά με τα θεωρητικά και εργαστηριακά μαθήματα της πληροφορικής που διδάσκονται στο τμήμα, και ειδικότερα να μελετήσουμε τις απόψεις τους για το αν τα μαθήματα αυτά ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, όπως οι ίδιοι οι σπουδαστές τις αντιλαμβάνονται στα πλαίσια της πρακτικής τους άσκησης – έστω και αν αυτή αποτελεί μια περιορισμένη χρονικά μαθητεία-, και κατά πόσο τα μαθήματα βοηθούν στη μετέπειτα επαγγελματική τους αποκατάσταση.

Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας προέκυψε ότι οι σπουδαστές /στριες κάθε κατεύθυνσης σπουδών θεωρούν ότι τα μαθήματα της Πληροφορικής παίζουν σημαντικό έως και πολύ σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική τους αποκατάσταση. Επομένως η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών, τα επονομαζόμενα “e-skills”, αποτελούν σημαντική προτεραιότητα για τους σπουδαστές του αντίστοιχου τμήματος οι οποίοι αντιλαμβάνονται όχι μόνο τη χρησιμότητά τους αλλά και το ότι οι Νέες Τεχνολογίες αλλάζουν το πεδίο της Διοίκησης Επιχειρήσεων, διαμορφώνοντας νέες απαιτήσεις στον αντίστοιχο χώρο εργασίας. Η *πληροφοριοποίηση της κοινωνίας* λοιπόν, πέρα από τις σημαντικές επιπτώσεις που έχει στο χώρο της εργασίας, επιδρά καταλυτικά στον καταμερισμό και την άσκηση της διοίκησης.

Παρόλα αυτά οι σπουδαστές /στριες θεωρούν ότι κάποια μαθήματα/ εργαστήρια της Πληροφορικής που διδάσκονται στο τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας – σε σχέση με τις δεξιότητες και απαιτήσεις του επαγγέλματος (ή των επαγγελμάτων) που θα κληθούν να ασκήσουν στο μέλλον- και κάποια όχι. Πιο αναλυτικά τα μαθήματα/ εργαστήρια που οι ίδιοι θεωρούν ως πιο χρήσιμα σχετίζονται με την εκμάθηση προγραμμάτων επεξεργασίας κειμένου και λογιστικών φύλλων καθώς και δικτυακών εφαρμογών. Αντίθετα τα μαθήματα/ εργαστήρια που οι ίδιοι θεωρούν ότι τους προσέφεραν γνώσεις και δεξιότητες αλλά δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας είναι τα προγράμματα δημιουργίας ηλεκτρονικών παρουσιάσεων, διαχείρισης βάσεων δεδομένων και συστημάτων πληροφοριών διοίκησης. Ειδικότερα για το πρόγραμμα διαχείρισης βάσεων δεδομένων οι σπουδαστές/ στριες θεωρούν ότι είναι σημαντικό εφόδιο στην εύρεση εργασίας, αλλά το περιεχόμενο του εργαστηρίου δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Για όσα μαθήματα/ εργαστήρια οι σπουδαστές του τμήματος δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένοι είτε από το περιεχόμενο είτε από τον τρόπο διδασκαλίας τους, προτείνουν την ενσωμάτωση θεμάτων πιο

σύγχρονων και εξειδικευμένων με τη διοίκηση επιχειρήσεων (όπως εμπορικά λογιστικά ή/ και τραπεζικά προγράμματα) ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, την αύξηση των προσφερομένων εργαστηριακών ωρών και τη μείωση των αντίστοιχων θεωρητικών ωρών, την αναβάθμιση του εργαστηριακού εξοπλισμού καθώς και την αντικατάσταση των αντίστοιχων βιβλίων με νέα τα οποία να περιέχουν περισσότερες εργασίες εξάσκησης.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το 76,5% των σπουδαστών/στριων που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι τους ενδιέφερε το επιστημονικό πεδίο των σπουδών τους αλλά και τη γενικότερη ανησυχία που εκφράζουν οι νέοι για την επαγγελματική τους αποκατάσταση οι παραπάνω απόψεις αλλά και προτάσεις τους για αλλαγές τόσο στο περιεχόμενο όσο στον τρόπο διδασκαλίας των θεωρητικών και εργαστηριακών μαθημάτων της Πληροφορικής, δε μπορούν να θεωρηθούν ως μια αντίδραση/ διαφωνία με το παρεχόμενο πρόγραμμα σπουδών του συγκεκριμένου τμήματος, αλλά ως μια διάθεση εκσυγχρονισμού του όσον αφορά τα μαθήματα της Πληροφορικής.

Άλλωστε, οποιαδήποτε πολιτική για την αναβάθμιση και ανέλιξη των ΤΕΙ, θα πρέπει να έχει σα στόχο τους άμεσα ενδιαφερόμενους, δηλαδή τους σπουδαστές που είναι κατ' αρχήν οι κύριοι φορείς των τεχνολογικών εκπαιδευτικών γνώσεων που «παράγονται» και «αναπαράγονται» στα ΤΕΙ (Μαύρος, 1998). Σύμφωνα και με τους Μαλικιώση-Λοϊζου, «η μεγαλύτερη κοινωνική αξία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έγκειται στις ικανότητες της να αναπτύξει τον κοινωνικό οραματισμό των σπουδαστών, να τους προετοιμάσει για μια παραγωγική εργασία που θα τείνει στην κοινωνική εξέλιξη, να υποβάλει την υπάρχουσα γνώση και τους θεσμούς σε μια κριτική εκτίμηση» (Μαλικιώση – Λοϊζου, 1989, σελ. 30).

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η αναδιαμόρφωση του προγράμματος σπουδών σε σχέση με τα προσφερόμενα μαθήματα Πληροφορικής, κρίνεται επιτακτική, και πρέπει να πραγματοποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα ώστε να ενσωματώνει τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας όπως αυτές διαμορφώνονται από τη γοργά εξελισσόμενη περιοχή των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών.

Σε αυτή την κατεύθυνση ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα αποτελεί η μελέτη των απόψεων αποφοίτων του τμήματος που εργάζονται ήδη στον τομέα της Διοίκησης Επιχειρήσεων, καθώς και η συσχέτισή τους με τις απόψεις των διδασκόντων τα αντίστοιχα μαθήματα/ εργαστήρια αλλά και των μελλοντικών εργοδοτών τους.

Βιβλιογραφία

- European e-Skills Conference (2004). http://eskills.cedefop.europa.eu/download/final_declaration_2004.pdf
- OECD (2005). Economic Survey of Greece, OECD Observer, June 2005
- Lanvin, B. & Passman, P.S. (2008). *Building E-skills for the Information Age*.
- Liebenau, J. (2007). Innovation Trends: Prioritising Emerging Technologies Shaping the UK to 2017. *Economic Occasional Papers*, No.8. London: UK Department of Trade and Industry.
- World Economic Forum (2008). E-Skills, Competitiveness and Employability: Knowledge Societies' Next Frontier. *The Global Information Technology Report 2007-2008*, <http://www.insead.edu/elab/eskills>
- Καρατζά, Μ., Τζικόπουλος, Α. & Αποστολάκης, Ι. (2005). Οι τάσεις στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών πληροφορικής και οι μελλοντικές εξελίξεις. Στο Α. Τζιμογιάννης (επιμ.), *Πρακτικά Εργασιών 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Διδακτική της Πληροφορικής»*.
- Κώστογλου, Β. & Παπαρίζος, Κ. (2004). Προπτυχιακές σπουδές της ανώτατης εκπαίδευσης στις ΤΠΕ: Ανάλυση της εξέλιξης και προβλέψεις. Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Πρακτικά 2ης Πανελληνίας Διημερίδας με Διεθνή Συμμετοχή «Διδακτική της Πληροφορικής»*, σελ. 221-233.
- Μαλικιώση – Λοϊζου, Μ. (1989). Ψυχολογικά-εκπαιδευτικά-κοινωνικά προβλήματα των φοιτητών/σπουδαστών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Επιθεώρηση Συμβουλευτικού Προσανατολισμού*, 10-11, 23-31.
- Μαύρος, Κ. (1998). Κοινωνικό Προφίλ των Σπουδαστών ΤΕΙ: Προέλευση, κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά, προσδοκίες, στάσεις, απόψεις. Η περίπτωση του ΤΕΙ Αθήνας. *Διδακτορική Διατριβή υποβληθείσα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών*, Τμήμα Φ.Π.Ψ. Τομέας Ψυχολογίας.